

לדופקי בתשובה

בס"ד
עשיק פל' חיי שרה
שנת תשי"ע לפ"ק
שנת ה'
[כל הזכויות שפירות]

תורות והארות יתקבלו בתשרי
אל תערוך תר' שלמה דוד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
מס' הטלפון 0727197313

המחבר: חברת "גניזת תורה"
ש"י ביהמ"ד דחסידי בעלזא
(קולודס ר'ד) לונדון י"ד
בנשואות: כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שאלה. האם מותר להשאיר פועל גוי או עוזרת גוי לבד בבית.

תשובה. שאלה זו מתחלק לכמה אופנים, פעמים שמותר לכתחילה, פעמים שמותר רק בדיעבד, ופעמים אסור להשתמש אפילו עם הכלים, וכמו שנבאר, וצריך לעורר ע"ז שבעו"ה מקילים בזה מאוד:

[א]. אסור להניח פועל נכרי לבדו בביתו לזמן רב, משום חשש שמא יחליף בשר טריפה שלו עם הבשר הכשר שבבית, או דגים כשרים עם דגים טמאים, ואע"פ שאין לו בשר כשנכנס לבית, מ"מ יש לחוש שבאמצע העבודה ילך לחוץ ויכניס הבשר לבית ישראל. וכן יש לחוש שינסך היין שברשות ישראל.

[ב]. גם באופן שאין לו בביתו בשר ויין, או שיש לו בשר אלא שסגר הבשר בשני חותמות (חותם בתוך חותם), מ"מ כתב הרמ"א דיש לחוש שמא יבשל הגוי מאכליו בכלים של ישראל, או יחמם מאכליו במיקרוגל של ישראל וכמו ששמענו כבר מעשיות כאלו, ויאסור כל הכלים.

[ג]. בדיעבד אם השאיר הפועל או העוזרת בביתו לזמן רב, אם הודיע להגוי שהוא הולך מביתו לזמן רב, ולא סגר הבשר הדגים והיין בחותם בתוך חותם, אזי הבשר והדגים והיין אסורין באכילה. אבל אם סגרו בחותם בתוך חותם, או שלא סגרו אלא שמכיר הבשר והדגים בטביעות עין שהוא שלו, מותרין.

"אבל הכלים אסורים בכל אופן להשתמש בהם באותו יום, וצריך להמתין מעל"ע, ואח"כ מותר להשתמש בהם בלא הגעלה".

[ד]. כ"ז אם הודיע להגוי שהוא יוצא מביתו לזמן ארוך, אבל אם לא הודיע לו שהוא יוצא לזמן ארוך, אף שלמעשה הי' מחוץ לביתו לזמן ארוך, מותר בדיעבד להשתמש בהבשר והדגים וכו' שהיו בבית נאף שלא היו בחותם בתוך חותם וגם אין לו בהם טביעות עין, וגם אין צריך להמתין מעל"ע עבור הכלים.

[ה]. יש אופן אחד שמותר להשאיר לבד גוי בביתו, והוא, אם ישראל יוצא ונכנס שם, שבכה"ג מתיירא הגוי כל הזמן אולי יכנס לשם ישראל, ומהני אפי' בקטן יוצא ונכנס, [דהיינו בן ט' שנים, ובחריף אפילו מבן שש].

ולפינו יתבארו בעו"ה כל דין ודין ממקורו בשו"ע ובפוסקים

דין המניח נכרי בביתו ויש שם בשר וכיו"ב, מחלק בין אם נהנה בחליפין או אינו נהנה, והדין בזה בזמננו

(א) בשו"ע יו"ד (סי' קי"ח סעי' י') המניח עובד כוכבים בביתו ובו דברים שאם הוחלפו יש בהם אפילו איסור תורה אם הוא יוצא ונכנס או אפילו שהה זמן רב ולא הודיעו שדעתו לשהות מותר ולא חיישינן שמא החליף אפילו אם הוא נהנה בחליפין, והוא שלא סגר הבית עליו, לפי שהוא מתיירא בכל שעה לאמר עתה יבוא ויראני אבל אם הודיעו שדעתו לשהות אסור, ואם אינו נהנה בחליפין מותר בכל ענין דלא חיישינן שמא החליף להכשילו כיון שאין לו הנאה בדבר, עכ"ד.

היוצא לנו מדברי השו"ע, דאם משאיר גוי בביתו ויש בבית בשר וכיו"ב, והודיע לנכרי שהוא מפליג לזמן מה, אז יש לחוש שהגוי החליף הבשר וכדומה

ואסור לאכלו, אבל אם הוא דבר שאינו נהנה בחליפין אין איסור דלא חיישינן שמא החליף הגוי להכשילו.

ויעוי' בכנה"ג (הגה' ב"י סק"מ) שכתב דכ"ז כשיש שם מאכל איסור, דכשאין שם מאכל איסור פשוט הוא שלא נאסר, דהרי אין לו במה להחליף. ומ"מ כתב בערוה"ש (סכ"ט) דאם יש יכולת להעכו"ם להכניס שם מאכלים מבחוץ יש לחוש שיצא מהבית להביא ולכן נאסר כל המאכלים ואפי' כשאין שם בבית מאכלות אסורות, וכן כשיש חשש שמישהוא יכול להביא לעכו"ם מהחלון וכדומה דברים אסורים.

(ב) ויל"ע אם בזמננו מקרי בשר דבר שיש לו הנאה להחליפו, דבפשוט אין לו שום הנאה בזה, אך שמעתי מקצב אחד שלפעמים (בערך אחת לשבוע) באים גויים לקנות אצלו בשר כשר, אף שמחירו רב, והם אומרים שבשר כשר טעים יותר מבשר טריפה, אי משום שמוציאים הדם ע"י מלה ולא עם חומרים כימיקליים, ומעוד טעמים, ולכאורה לפי"ז יהא הדין דבשר הוי דבר שהוא נהנה בחליפין, וצ"ע.

(ג) ואמנם בעיקר הדין מש"כ המחבר בדבר שאין לנו הנאה בחליפין לא חיישינן לאיחלופי, אינו מוסכם לכו"ע, דמקור דברי המחבר הוא מדברי התוס' (ע"ז דף י"א סו"ע"ב), אולם מצינו במדרכי שמביא מח' בזה, ובב"ח כותב דגם הרשב"א סובר להחמיר, וכ"כ בכנה"ג, ובשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' י"ב) ושו"ת צמח צדק (או"ח סי' נ"ה). ומאידך בפר"ח (סקל"ו) השיג ע"ד המהרי"ט ומדחה ראיותו, והעלה דהעיקר כפסק המחבר, דכשאינו נהנה לא חיישינן שמא החליף ע"ש. וכ"כ בפר"ח (סקי"ד) שאין דברי המהרי"ט נראין בזה, וכן מצינו בש"ך (סי' רע"א סק"ו) ובמג"א (סי' תקיז סק"ג) ובשו"ת נו"ב (מהדו"ק סי' ל"ח) שפסקו כדברי המחבר, ועי' גם בבכה"ח (ס"ק קי"א שנכתב ע"י הגרע"י) שהעלה להקל. ועי' בשערי דעה (סק"י) ובשו"ת לבושי מדרכי (תנינא יו"ד סי' נ"ח) שהעלו דבעל נפש יחוש לעצמו שמא החליף.

(ויל"ע בדעת המחבר אם מותר אף לכתחילה להניח נכרי בביתו על סמך שאין הגוי נהנה בחליפין או שהוא רק דין בדיעבד, עי' בחלקת בנימין עמ' רכד).

הפליג לזמן רב אך מכיר הבשר בטביעות עין

(ד) והנה בגוונא שעבר והניח נכרי בביתו עם בשר והפליג לזמן מרובה, אך כשחזר לביתו הוא מכיר את הבשר בטביעות עין, מבואר בט"ז (סקי"ב) בשם האגודה שהבשר מותר, וביותר מבואר כן בערוה"ש (סעי' ל"ז) וז"ל: אם הניחו בשר או שאר מאכל ביד עו"כ ואח"כ מכירים אותו בטב"ע שזהו הבשר או המאכל שהניח מותר אף בלא חותם דטב"ע עדיף מסימנים.

ההיתר של יוצא ונכנס

(ה) מבואר בשו"ע (שם) דאם ישראל יוצא ונכנס מותר להשאיר הנכרי בביתו, ומבואר עוד בשו"ע דאפילו אם שהה זמן רב אלא שלא הודיעו שדעתו לשהות מותר ולא חיישינן שמא החליף אפילו אם הוא נהנה בחליפין. ועי' בש"ך (סקל"ב) דאם הוא יוצא ונכנס מותר להשאירו אף לכתחילה, אך אם בדעתו לשהות זמן רב אלא שלא הודיעו בכה"ג רק בדיעבד מותר.

עוד מבואר בשו"ע דההיתר הוא רק כשלא סגר הבית עליו, וכתב הש"ך (סקל"ד): אין רוצה לומר דצריך לידע שלא סגר הבית עליו, אבל מן הסתם אסור, דהא בע"ז דף ס"ט ע"ב משמע להדיא דמן הסתם לא חיישינן שסגר הדלת, אלא ר"ל שלא נודע שסגר הדת וכ"כ בפירושו בס' קצט ס"א עכ"ד.

אי מהני גם קטן יוצא ונכנס

(ו) מבואר בש"ך (סי' קי"ח סקל"ג) דגם קטן או קטנה יוצא ונכנס מהני, ומדמה לה להמבואר בדיני חלב עכו"ם בסי' קט"ו (ס"א) דמהני אפי' קטן וקטנה לעשותה חלב ישראל.

ובשיעור גיל הקטן או הקטנה הביאו בט"ז ובש"ך (בסי' קט"ו) ב' הד"מ ב' האו"ה דהיינו בני ט' שנים. וכתבו שם הפר"ח והחכ"א (כלל ס"ז דין ד') דבתינוק חריף יש להתיר מבן שש, ובחריף פחות יש להקל מבן שבע וכן הלאה יש לשער כל ילד וילד. [וע"ע חלקת בנימין סי' קט"ו ביאורים ד"ה ואפי' ישראל קטן שמפסק בזה, ומדייק ג"כ מהערוה"ש ס"ח שכתב: וצריך שיהא בן ט' אבל פחות מזה אינו כלום ע"כ, ומשמע שבו לאפוקי אף בחריף. ועכ"פ דעת הפר"ח והחכ"א להקל בזה].

אי מהני כשנמצא שם ישראל ישן

(ז) אם הניח נכרי בביתו ומלכדו היה שם גם ישראל שישן, אם זה היה ביום

הישראל ישן שינת עראי מותר כיון שהנכרי חושש להחליף שמא יקץ הישראל משנתו ויראנו (רא"ו בשה"ג פרק בתרא דע"ז, כנה"ג ס' קצט, הגה"ט סק"ח). אבל אם זה היה בלילה והישראל ישן שינת קבע בחדר אחד והנכרי והמאכלים נמצאים בחדר אחר אסור (שו"ת רב פעלים ח"ג יו"ד ס"י, דחוקה שלא יקום באמצע שינת קבע של הלילה לבא פתאום לבית התבשיל, הו"ד בס' בין ישראל לנכרי, יו"ד ס' ט"ז ס"א). ובחלק"ב (ס' קי"ח ביאורים ד"ה אבל אם הודיעו) מסתפק אי דמי ליוצא ונכנס או לשהה זמן רב ולא הודיעו ונפק"מ לענין לכתחילה, וצ"ע.

הדין עם הכלים

ח והנה עד כה דיברנו לענין החשש להחלפת בשר וכדומה, ולזה מהני כשסוגרם עם חותם בתוך חותם, אך מצינו עוד חששא המבואר ברמ"א דהיינו חשש שמא בישל הגוי בכלים של ישראל ואף אם בישלה דברים כשרים הרי הגוי אוסר הכלים מטעם בישול עכו"ם.

וה"ל המחבר בס' קצ"ב סעיף ט': יש ליוהר מלהניח בבית עכו"ם כלי סעודה דחיישינן שמא ישתמש בהם. וברמ"א מוסיף: "ולכתחילה יש ליוהר בכל ענין אפי' בעבדים ושפחות העובדי כוכבים שבבית ישראל שלא לייחד כלים שלנו אצלן, שמא ישתמשו בהן בדברים האסורין".

ואף הש"ך (סק"ט) שכותב הדעות אינם נוהרים עתה בזה, כותב הטעם משום הישראל יוצא ונכנס עם תדיר, אך בלי טעם זה אין שום היתר לישראל להשאיר גויה בביתו לבד, אם היא יודעת שהישראל לא יחזור הביתה למשך זמן.

ואפילו אם אין שם בבית שום דבר איסור, מ"מ אולי הביאה עמה מאכלי איסור, ואף אם הבעה"ב יודע שאין לה שום דבר איסור מ"מ אף אם תבשל רק מאכלי היתר יש לאסור הכלים משום דבישול עכו"ם אוסר הכלים כמבואר בשו"ע (ס' קי"ג סעי' ט"ז בדיעה הסתמית, וכדקיי"ל דסתם ויש הלכה כסתם ורק בשעה"ד מקילין, וכ"פ להחמיר במשנ"ב הל' שבת ס' שכ"ח ס"ק ס"ג).

ויש צורך לערור על זה, לפי שהרבה אנשים מקילים בזה מאוד, ומשאירים בבית לבד נכרית שומרת טף וכדו' למשך כל היום, וכש"כ באלו שנוסעים מהבית למשך כמה ימים ומשאירים את הגויה בבית לבד עם הילדים הקטנים מבן ט' שנים, שזה איסור גמור לפי הרמ"א שכתב ליוהר בזה אפי' בבית ישראל.

אכן כ"ז לכתחילה אולם בדיעבד אם השאיר גויה לבד וידעה שלא יחזור למשך זמן אין צריך להכשיר הכלים דלא מחזיקין איסורא, ודי אם אין משתמשים בכלים תוך מעט לעת כדי שיהיה נותן טעם לפגם, ואז מותר אפי' בלא הגעלה וכדעת הרמ"א שם.

וכ"כ בשו"ת בית שער (יו"ד ס' קצט) וז"ל: ועיי"ש בשו"ע ס"ב דיש להחמיר שלא להניח הקדרות אצל השפחות כשאין ישראל בבית, וזה מירי באינו יוצא ונכנס, עיין ש"ך סק"ז, ומשמע דבדיעבד מותר ואם כן הכלים מותרים עכ"פ, ומהיות טוב שלא ישתמשו בהם תוך מעל"ע כדי שיהיו נותן טעם לפגם.

ובשו"ת אג"מ (יו"ד ס' סא) דן בנידון דידן, וז"ל: בדבר מה שהשאירו משרתת נכרית בבית בשביל הילדים, ודאי היה אסור לכתחילה להניח נכרית שאפשר לחוש שתבשל לעצמה ולפעמים גם להילדים, אף שאין מלאכת הבישול מוטל עליה שאשה יהודית הקרובה לשם קבלה עליה מלאכת הבישול, מ"מ יש לחוש שתבשל לעצמה, ולפעמים כשלא תבוא השכנה בזמן, תבשל גם בעד הילדים ואינה מודקדת בעניני בשר וחלב, ולעצמה אפשר שתיביא בשר אסור. אבל בדיעבד יש להתיר להשתמש בכלים אחר מעל"ע שיהיה או ספקא דרבנן כמפורש ברמ"א סימן קצ"ב סעיף ט', ואפילו להט"ז שם סק"ח דבהניח אצל הנכרי במזיד אסורין הכלים (ע"ש בט"ז סק"ח היטב וצ"ע), דבכאן אין להחשיב למוזד דהיו טועים שיש לסמוך על השכנה שנכנסת לבשל וגם על זו שדרה בבית גופיה, ולא התבוננו מה שאיזה שעות אינה בבית ותשאיר הנכרית לבדה, ולכן אין לזה דין מוזד ונשאר אדינא שאחר מעל"ע מותרין הכלים. אבל צריך להזהירם אלהבא שאסור להניח נכרית בבית שיש לחוש שתשתמש בכלים בדבר איסור, עכ"ל, וע"ע שו"ת ויברך דוד (יו"ד ס' צ"ה). [וראית בס' אחד שמיקל בזה ודבריו אינם ברורים כל הצורך, וגם מה שהביא שהסכים עמו הגאון בעל שבט הלוי, שמעתי ממקור מוסמך שהגרש"א שטערן שליט"א שאל ע"ז את הגר"ש וואנאנער, והשיב להד"ם].

שאלה. מבואר בנמ' שבת ס"א ע"א כשהוא רוחץ וסך ימין תחילה ואם סך כל גופו ראש תחילה מפני שהוא מלך על כל האברים, והובא להלכה במג"א ובמשנ"ב. האם גם ברחיצה צריך להקדים הראש, ואם כן מדוע לא ראינו מדקדקים בזה.

תשובה. יש שכתבו דה"ה לרחיצה ולא דוקא בסיכה, וכבר כתב הדרכי משה דלא ראה נוהרין בזה, ויש שמבאר דדין זה היא רק ברחיצה של תענוג כבימימה דומיא דסיכה, ולא ברחיצה הנהוג להעביר הזוהמא, [והבאנו ראי' לזה מדין מים אחרונים].

כתב בדרכי משה ס' ב' סק"א עוד גרסינן פ' במה אשה כשהוא רוחץ רוחץ של ימין תחלה וכשהוא סך סך של ימין תחלה והרובה לטוך כל גופו יסוך ראשו תחילה מפני שהוא מלך לאברים. וכתב מהר"א מפראג דנראה דרחיצה כסיכה, אך לא ראיתי מדקדקים

בוז ועיין בה' דיעות להרמב"ם, עכ"ל הד"מ. והעתיקו המג"א (סק"ד), וכפי שמגיה בהגה' רע"א. ועי' במטה יהודה סק"ה בפת"ע סק"ה ובערך שי סעיף ד' מחזיק ברכה ושע"ת ס' ר"ס ועוד. ובמשנ"ב סק"ז העתיק דין זה אלא שמסיים ועיין בד"מ.

ואכן בס' בירור הלכה (קמא ס' ב') מצינו לדברי המס' דרך ארץ רבה פרק י': שמוכרי שם את כל דיני מרחץ ומוכרי רק דין זה רק כשהוא סך ולא כשהוא רוחץ, וכ"ה במעלות המדות לר"י הרופא, ובס' המוסר לר"י כלץ, ובמנורת המאור לר"י אלנקוה, ובראשית חכמה, ובאגודה השמיט כל הענין.

ובמס' דרך ארץ רבה שם ושאר הקדמונים שם מבואר דהקפידא היא כשמקנה ראשו מהרחיצה יקנה ראשו תחילה ואח"כ מקנה את כל האברים.

ובס' ארצות החיים להמלבי"ם ס' ג' במטה יהודה אות ה', כתב דאפשר דדוקא בנעילת מנעלים וחליצתם שהוא דבר הנוהג בכל יום, שייך לעשות כבוד זה של קדימה, אבל ברחיצה שאינה בזה"ז אלא לפרקים אין קפידא (ומ"מ המדקדק תע"ב), עכ"ל. וביאר הגרשו"א בהליכות שלמה (פ"ב אות ל') דכוונתו נראה דבזמן שרוחצים בכל יום הו"ל רחיצה של תענוג ושייך בה נתינת כבוד, אבל מה שרוחצים לפרקים אינו אלא להעברת זוהמא ובוהו לא שייך כבוד, ע"כ. ונראה להביא ראי' לזה מדין מים אחרונים דמבואר בגמ' ובשו"ע ס' קפ"א סעי' ו' דאין מכבדין במים אחרונים, דאין זה כיבוד במה שירמוז לו שהוא ירחץ תחלה ידיו המזוהמות, והכא נמי דכוונתו דאין זה כיבוד להראש לרחוץ תחלה את זוהמתה.

פיראות

חליצת תפילין אחר ברית מילה

כתב המג"א (ס' כ"ה סק"ה) בשם הגהות מנהגים, דביום שיש בו מילה אין לחלוץ התפילין עד אחר המילה, והטעם כיון דהמילה היא אות וגם התפילין הם אות ראוי להיות עלינו אות תפילין בשעה שמקיים אות מילה. גם הש"ך (יו"ד סוסי' רס"ה) הביא שכן נוהגין. וכ"כ במשנ"ב (ס' כה סקנ"ה).

ולכאורה יקשה הרי הטעם שאין מניחין תפילין בשבת ויו"ט מפני שהם עצמם אות, ואם מניחים אות אחר הוי זלזול לאות שלהם, וא"כ מה נשתנה האות של מילה מהאות של שבת ויו"ט. קושיא זו הקשה בהגהות 'מעשה רוקח' (ארו"ח ס' ל"א ס"א) והניח הדבר בצע"ג.

אמנם מצינו באחרונים שתירצו קושיא זו בכמה אנפין, וכדלהלן:

א. בשו"ת 'מחנה יהודה' (להג"ר יהודה גרשון פיקהולץ זצ"ל שנת תרנ"ז, ח"ב ס' כ') כתב בזה: "ולענ"ד לא קשה כלום כי ידוע שכל אדם מחויב להיות בשתי אותות כל יומא ויומא היינו אות תפילין ואות ברית מילהא אות שבת ואות ברית מילה עיין הטעם בריש הקדמת תקוני הזהר, לכן דוקא המניח תפילין בשבת הוא זלזול לאות שלהם כמ"כ המחבר בארו"ח הנ"ל משא"כ אות תפילין ואות ברית מילה אינם רק שתי אותות ולא שייך זלזול כי אף שהוא מקיים שתי אותות אלו בכל יום אף כשאין שם תינוק למול כידוע עכ"ז יען שיש רמז וסמך ששייכים להדדי שזה אות זה וזה אות לכן המנהג שלא לחלצן עד אחר המילה כי סוף סוף אינם רק שתי אותות כמובן ולא קשה כלום" עכ"ל. תירוץ זה תירץ גם בשו"ת שבט הקהתי (ח"ה ס' ד') מדילי'. וע"ע שו"ת מנחם משיב (סופר, ארו"ח ס' ז').

ב. בס' 'גנזי יוסף' (להג"ר יוסף שווארץ זצ"ל, ס' נ"ה אות ג') הביא בשם חמיו הגאון ר' אליעזר חיים דייטש זצ"ל שתיריך: "דוודאי לא אסרו להיות לנו שני אותות ואדרבה עדיף טפי, רק דבשויו"ט לא ניכר אצלנו האות בפועל רק בשו"א, והאות של תפילין ניכר לעין כל וא"כ איכא זלזול לאות של שבת לגבי אות של תפילין ולא ירגיש כלל שהשבת לנו לאות לכך אסור תפילין בשבת, אבל מילה ותפילין כיון דשניהם ניכרים בפועל א"כ ליכא זלזול חד לגבי חבריה ועדיף טפי להיות לנו שני אותות" עכ"ל.

ג. בשו"ת אגרות משה (ארו"ח ח"ד ס' ק"א אות ד') כתב לתרץ: "נראה פשוט דהא עשיית מצות המילה אינו האות אלא מה שהאדם הוא נימול הוא האות שהוא דבר הנקבע בגוף לאות דכן מסתבר וגם מפורש בקרא, ונמצא שעשיית מצות המילה הוא עשיית האות שיהיה בגוף הנימול שלכן מן הראוי שלא לחלוץ התפילין להראות שצריכין לאות שלכן יש צורך לעשות אות קבוע, והווי בזה שמלובשין בתפילין כנותנים טעם על עשיית מצות המילה", עכ"ל.

ד. בס' 'מרפסין איגרא' (עמ' רלח) מביא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א לתרץ: "דהאות של שבת הוא זכר ליציאת מצרים והאות של תפילין הוא זכר ליציאת מצרים, והואיל ואין צורך בשני אותות דומים, לכן אין מניחים תפילין בשבת. משא"כ האות של מילה אינו זכר ליציאת מצרים, לכן כתב המג"א כי מן הראוי שהתפילין יהיו מונחים בשעת המילה".